УДК 796.011-053.6

ВПРОВАДЖЕННЯ АВТЕНТИЧНОЇ ГРИ В ПРОЦЕС ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Микола САЇНЧУК

Національний університет фізичного виховання і спорту України

Яка дитина в грі, такою з багатьох поглядів
вона буде в роботі, коли виросте.
А. С. Макаренко

Анотація. Розглянуто питання, що стосується проблеми неналежного приділення уваги автентичній грі в навчальному процесі. З допомогою ретроспективного аналізу показано, що народні ігри найбільше видозмінювалися, оскільки несуть у собі національний запал. Робиться акцент на важливості використання автентичних ігор у процесі фізичного виховання з учнями старших класів. Доведено, що народні ігри стали додатковим стимулом до пізнання ігрової культури українського народу з подальшим використанням їх під час дозвілля.

Ключові слова: автентична гра, фізичне виховання, старшокласники, програма.

Постановка проблеми. Соціальні групи й народи відрізняються у своїх іграх не менше, ніж у своїх мовах: шотландське штовхання колоди, американський бейсбол, англійський крикет, баскська пєлота, африканська гребля на каное, афганська бузкаші – ці форми практики настільки ж різняться, наскільки і походження та місце проживання народу. Таким чином, можна говорити про етнологічне вивчення тілесної поведінки, для чого Геннінг Ейхберг пропонує термін «етнорухливість» (ethnomotricité). Етнорухливість дозволяє зробити висновки з множинності спортивних культур; вона протилежна занадто звичному монолітному, «одномовному» розумінню спорту. До того ж на етнологічних підставах відроджується поняття «національного характеру», що становить собою статичну фіксацію кожної культури [14].

Гра наділена потужним навчально-виховним потенціалом, який дозволяє вирішувати освітні, оздоровчі, виховні завдання, відповідає принципам фізичного виховання (враховується вік, стать, стан здоров'я, фізична підготовленість учнів). І сьогодення висуває вимоги рахуватися з народними іграми не лише в молодших класах, але і ширше їх використовувати зі старшими учнями, адже представлений у загальноосвітніх закладах процес фізичного виховання більшою мірою ставить перед собою мету, а народні ігри ніколи не стояли на заваді цьому.

Прикро, але народним іграм у процесі фізичного виховання ніколи не приділялося достатньо уваги. Візьмемо до прикладу першого фундатора, хто приділив своє творче життя іграм: Єгора Арсенійовича Покровського, котрий всіляким чином намагався впровадити в навчальний процес ігровий, виражений у національних традиціях, потенціал. Це, власне, єдиний науковець, котрий поставив за мету не лише описати ігрову минувшину, а розкрити **аксіологічний** зміст гри, сягнути в потребово-мотиваційну сферу дитини, переконати в необхідності побудови фізичного виховання на основі ігор, а не гімнастики.

У доповіді «На захист ігор» Є.А.Покровський підкреслював: «Чи не повинна сучасна школа звернути більше уваги на дитячі ігри, аніж це робиться зараз? Скажемо більше: чи не повинна школа навчати дітей іграм і керувати ними, поряд з іншими загальноосвітніми предметами, як це тепер робиться в Англії? … Завданням школи є не тільки навчання розуму, але й розумне виховання взагалі, найкраща форма якого для дітей – ігри. І наше особисте переконання – те, що це дійсно прямий, безумовний обов'язок школи» [7]. Більше того, на думку Є.А.Покровського «сучасна школа, в загальному, прямо протидіє дитячим іграм і саме тим, що майже повсюдно віднімає в дитини час на шкільні заняття, не залишаючи їй ні найменшого дозвілля для гри» [6]. Це звернення прозвучало наприкінці XIX ст., а актуальності не втратило і досі, і що цікаво – сьогодні звучать пропозиції зменшити предметне навантаження особ

© Саїнчук М., 2012

ливо на старшокласників, проте це не тільки не реалізується, а навіть є протиріччям, оскільки кількість предметів лише збільшується.

Очевидно, навіть, чому народним іграм не приділяється належної уваги. Адже: «*автентична* гра наснажена магічною силою традиції, символікою образів, природною динамікою і емоційністю, високим енергетичним зарядом, гармонією і характерною поетичністю. Саме традиційні, наближені до природи, а не надумані ігри, невимушено вводять діток у світ дорослих, у стихію непередбачуваних ситуацій, спонукаючи до їх розв'язання, до подолання перешкод, органічно, зрозуміло для дитячого сприйняття знайомлять з притаманними нашій нації трудовими процесами й навичками, з особливостями побуту, ритуальних дійств, обрядів. І коли дитя виростає, в його душі назавжди лишається це зоряне віконце в Пам'ять, обернений у небо колодязь з чистою живильною водою» [2], – саме так характеризують потенціал народної гри колектив авторів, що зуміли створити унікальну збірку українських дитячих і молодечих народних ігор та розваг «Дзиґа», щоб запроваджувати ігрові методи в навчально-виховний процес. Тобто гра здатна розбудити національну свідомість, привити любов, показати власну неповторність, виділитися.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить, що у ХХ ст., коли урок фізкультури став експериментальною базою, з народними іграми почали дедалі менше рахуватися, замінюючи їх гімнастичними та спортивними аналогами, котрі були сприйняті як їх альтернатива, тобто фізична культура підмінюється фізичним вихованням. Після жовтневої революції 1917 р. починають з'являтися видання рухливих ігор незрозумілого походження, які мало нав'язані з споконвічними культурними традиціями, й апогеєм стають 20-ті роки ХХ ст., коли ведуться активні розробки нових ігор з переважною колективною спрямованістю (А. І. Вишневський (1930), Б. М. Шифрін (1923), Н. С. Філітіс (1924) та ін.).

До речі, така доля спіткала спорт, де: «пропагувалися, в першу чергу колективні види спорту, індивідуальні – не заохочувалися, оскільки буржуазна мораль заснована на індивідуалізмі, а пролетарська – на колективізмі. Саме тому естафетний біг в легкій атлетиці отримав найбільшу розповсюдженість» [12].

Гра стає інструментом у побудові «нової людини», адже основним покладеним на неї завданням виступає утилітарне, практичне. Такий підхід спровокував появу таких ігор, які прямо не відповідали культурній дійсності, а автори дозволяли собі вільно й недбало визначати, які ігри корисні й потрібно нав'язувати, а які варто забороняти.

М. А. Ключева вказує, що «протягом всього радянського періоду (1930-1980-ті рр.) в етнографії гри яскраво відчувається якесь фальшиве розуміння цінності національного та інтернаціонального в культурі». І єдиним, на думку автора важливим явищем того періоду «… вихід збірників ігор різних народів СРСР (союзні республіки), до автономних республік і округів справа зі збору матеріалів, однак не дійшла. Збірники ігор різних народів, національностей видавалися в радянський час за одним і тим-самим рецептом: в одну книгу входили по декілька ігор від кожного народу – виходила так би мовити яскрава картина різноманіття і братерства. Чим багато чисельніший народ, тим більше наводиться опису ігор цього народу в збірнику, а в цілому це ніщо інше як профанація збору і вивчення» [4].

Заміна автентичної гри аналогами, але не заперечення ролі та місця самої гри свідчить про усвідомлення закладеного навчально-виховного її потенціалу. Багато українських традицій та звичаїв в ХХ ст. у карколомній відкритій чи завуальованій формі руйнувалися, переписувалися та зовсім по-іншому інтерпретувалися. Історично так склалося, що іскру автентичності народних традицій, свят, ігор не дозволили загасити науковці, які були змушені емігрувати в інші країни, проводячи своє життя в засланні, на чужині, вони й зберегли частину української істинної спадщини. Саме завдячуючи зусиллям Юрія Лавріненка в Парижі 1959 року виходить антологія творів і розстріляних, і «перевихованих», і пропалих безвісти [9]; Олекси Воропая (при сприянні та допомозі етнографічними матеріалами філолога Леоніда Білецького і етнолога Зенона Кузелі) світ побачила головна його праця – двотомник «Звичаї нашого народу» [1]; Степана Килимника, який багато уваги приділив ігровому моменту в народних звичаях [3]; Теодосія Самотулки [10], який в еміграції підтримував новацький рух і дуже ба-

гато приділяв уваги іграм, розробляючи унікальні їх свята, та інші імена котрих час повинен відкрити, а не забути.

З 90-х років XX ст. і по сьогодення велику увагу ігровим традиціям українського народу приділяють Євген Приступа, Олег Слімаковський, Микола Лук'яненко, Анатолій Цьось [8, 13].

Особливо хочеться відзначити історика Валерія Старкова, котрий кінцевою метою одного із його життєвих завдань ставить досконале висвітлення **традиційної ігрової культури українського народу** [11].

Зв'язок теми з важливими науковими чи практичними завданнями. Роботу виконано згідно з планом на 2011-2015 рр. за темою 3.1. «Вдосконалення програмно-нормативних засад фізичного виховання в навчальних закладах».

Мета дослідження – обґрунтувати необхідність застосування автентичної гри в побудові занять фізичною культурою для учнів старших класів.

Завдання дослідження:

1. Розкрити потенціал автентичної гри та вказати на причини, котрі перешкоджали і перешкоджають їх впровадженню.
2. Показати ефективність застосування автентичних ігор на уроках фізичної культури з учнями старших класів.

Методи: теоретичні методи дослідження: аналіз та синтез наукової літератури за темою дослідження; емпіричні методи дослідження: педагогічний експеримент, анкетування.

Організація дослідження. Експеримент проводився на базі ЗОШ № 12 м. Вінниця з 25 учнями старших класів.

Виклад основного матеріалу. Попри всю дієвість класно-урочної системи, сьогоднішня суспільна ситуація, що викликана вкрай низьким фізичним розвитком і фізичною підготовленістю школярів, невмінням застосовувати набутті знання на практиці, а це прямо відображено на їх соматичному здоров'ї, диктує правила створення ефективної *позаурочної програми дій* з формування орієнтацій на загальнолюдські та фізкультурні цінності, в яких закладений потужний тілесно-фізичний та духовно-моральний потенціал. Сформована суспільством упереджена негативна думка з приводу відсутності у фізичній культурі будь-яких духовних начал, наче фізична культура тільки «рухи вільними кінцівками тіла» (і те останнім часом не виправдовує своєї ефективності), перешкоджає повноцінному впровадженню всієї сукупності різноманітних засобів й недовіру в їх ефективності.

Професор Т. Ю. Круцевич труднощі, які виникають під час реалізації навчальної програми, вбачає в тому, що: «Програма передбачає тільки визначені форми занять (двічі-тричі на тиждень), тому без заходів протягом дня, позакласної роботи заповнити руховий режим підлітків не можливо. Необхідно встановити відповідну доплату педагогам за позакласну роботу, оплату тренерам з видів спорту, які проводять заняття на базі школи» [5].

Для формування позитивного ціннісного ставлення до фізичної культури ми розробили програму *«Фізична культура – тілесно-духовна скарбниця українського народу».* Був проведений педагогічний експеримент, який базувався на запровадженні програми і мав на меті оцінити як змінилося ставлення учнів старших класів до цінностей фізичної культури, національних тілесно-духовних традицій. Програма мала оздоровчу направленість з акцентом не лише на тілесний компонент, який дійсно є пріоритетним у фізичній культурі, а також і духовний, і все за допомогою національних ігрових традицій задля формування гармонійно досконалої особистості.

Програму розраховано на семестр і враховано всі компоненти (когнітивний, емотивний, діяльнісний), які висуваються до формування ціннісних орієнтацій, а також послідовно вирішено всі групи завдань. Програма святкових дійств була такою: за допомогою ввідної теми, котра потім переросла в диспут, старшокласники з'ясували ціннісний потенціал фізичної культури в формуванні гармонійно розвиненої особистості, було встановлено місце та роль гри в житті як суспільства , так і окремо взятого учня. Власне це і забезпечувало когнітивний компонент, який перед святковими рухливими дійствами доповнювався новими фактами. Далі дійства розгорталися за історичними етапами: «фізична культура Київської Русі» (свято «Народні гуляння на Русі»), «фізична культура доби козацтва» (святковий захід «Козацькі

забави), «фізична культура в традиційних святкуваннях на селі» (свято «Культові сільські ігрища»), де враховувався весь річний ігровий цикл. У цих святкових дійствах учні були активними учасниками.

Опісля старшокласникам пропонувалося визначитися, що нового вони почерпали з проведених заходів. Зокрема, 10% хлопців і 20% дівчат «відчули задоволення від того, що Україна має таку багату ігрову традицію»; 10% хлопців і 13,3% дівчат «збагатили власний кругозір»; такий самий відсоток учнів старших класів, які «здобули досвід, який використовуватимуть з друзями під час дозвілля»; 30% хлопців і 13,3% дівчат зізналися, що «знання етнокультурних цінностей дозволило відчути себе повноправним представником свого народу»; у 10% юнаків і 20% дівчат виникло бажання «глибше пізнати ігрову культуру українського народу»; такий самий відсоток «відчули себе ближчими до народу»; 20% юнаків і 20% дівчат «краще пізнали загальну культуру народу, її унікальність та неповторність». Більше того, 100% дівчат і 90% хлопців хотіли б, щоб така практика продовжувалася.

Застосовуючи народні ігри (не виключаючи звичайно спортивних та різних їх модифікацій) на уроках фізичної культури, тим – самим забезпечуватиметься демократизація та гуманізація навчального процесу, які визнано новими напрямками сучасної освіти, новою парадигмою. Дитина завжди тяжіє до гри більше, аніж до уніфікованого, стандартного і циклічного одноманіття уроку.

Висновок. Таким чином, сьогодення, яке характеризується інтернаціоналізмом, мультикультуралізмом, що вже в країнах Західної Європи гостро відчувається у проявах антисемітизму, розбоях, підпалах, вимагає впровадження ефективних освітніх програм, зокрема перегляду програм з фізичного виховання на основі автентичних ігор, де акцент робитиметься на українську ідентичність із моральністю, людяністю і любов'ю до ближнього, що в подальшому дасть змогу виховати патріота рідної землі.

Народні ігри, як показало наше дослідження, стали додатковим стимулом у мотивації учнів до занять і пізнання ігрової культури українського народу. Різноманітність народних ігор така, що майже будь-яка рухова дія, не кажучи вже про фізичні якості, може вдосконалюватися та розвиватися з їх допомогою, що дає привід до більш частішого їх використання з старшокласниками не тільки в позаурочній, але й урочній формах. Старші школярі потребують ігор не тільки спортивного, але й народного характеру ще тому, що лише на основі їх можна виховати любов до своїх споконвічних традицій, морально змужніти, адже українські ігри грайливі, веселі і продиктовані життям.

Перспективи подальших пошуків полягають у розробці святкових дійств на основі народних ігор.

Список літератури

1. *Воропай О.* Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. В 2 т., / Олекса Воропай. – К. : Оберіг, 1991. – 900 с.

2. Дзиґа. Українські дитячі й молодечі народні ігри та розваги / композиція П. Г. Черемського; уклад.: В. І. Семеренський, П. Г. Черемський. – Х. : Друк, 1999. – С. 7.

3. *Килимник С.* Український рік у народних звичаях в історичному освітленні : у 3 кн., 6 т.; факс. вид. / Степан Килимник. – К. : АТ Обереги, 1994. – 528 с.

4. *Ключева М. А*. Народные подвижные игры: опыт типологии: дис. … канд. искусствоведения: 17.00.09 / М. А. Ключева – СПб., 2008. – С. 32.

5. *Круцевич Т. Ю*. Урок фізкультури чи фізичне безкультур'я / Т. Ю. Круцевич // Голос України. – 2011. – № 219 (5219). – С. 4.

6. *Покровский Е. А*. Физическое воспитание детей разных народов преимущественно России. (Материалы для медико-антропологического исследования) / Покровский Е. А. – М., 1884. – С. 309.

7. *Покровский Е. А*. В защиту детских игр. (Сообщение, читанное на заседании учебного отдела О.Р.Т. за 19 октября 1891 года) / Покровский Е. А. // Вестник воспитания. – 1982. – № 7. – С. 156.

8. *Приступа Є.* Українські народні рухливі ігри, розваги та забави: методологія, теорія і практика / Приступа Євген. – Дрогобич : ТзОВ Вимір. 1999. – 449 с.

9. Розстріляне відродження. Антологія 1917-1933: Поезія-проза-драма-есей / упор., передм., післям. Ю. Лавріненко; післямова Є. Сверстюка. – К. : Смолоскип, 2008. – 976 с.

10. *Самотулка Т.* Історія України в іграх: захисники рідного вогнища (історичні ігри для новачат) / Самотулка Теодосій. – Київ; Нью-Йорк : М. П. Коць. – Т.1. – С. 7.

11. *Старков В.* Традиційна ігрова культура населення України / Старков Валерій. – К., – 2009. – С. 8.

12. *Суник А.* Очерки историографии истории физической культуры и спорта [Текст] / Александр Суник. – М. : Советский спорт, 2010. – С. 373.

13. *Цьось А. В.* Фізичне виховання в календарній обрядовості українців / Цьось А. В. – Луцьк : Надстир'я, 2000. – 376 с.

14. *Эйхберг Геннинг.* Культура олимпийского и других движений: исключение, признание, праздник / Геннинг Эйхберг // Логос. – 2009. – № 6 (73). – С. 71-73.

ВНЕДРЕНИЕ АУТЕНТИЧНОЙ ИГРЫ В ПРОЦЕСС ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ СТАРШЕКЛАССНИКОВ

Николай САИНЧУК

Национальный университет физического воспитания и спорта Украины

Аннотация. Рассмотрен вопрос, касающийся проблемы аутентичной игры в учебном процессе, которой уделено мало внимания. С помощью ретроспективного анализа показано, что народные игры подвергались наибольшим видоизменениям, поскольку несут в себе национальный порыв. Делается акцент на важности использования аутентичных игр в процессе физического воспитания с учащимися старших классов. Доказано, что народные игры стали дополнительным стимулом к познанию игровой культуры украинского народа с последующим использованием их в часы досуга.

Ключевые слова: аутентичная игра, физическое воспитание, старшеклассники, программа.

THE INTRODUCTION OF AUTHENTIC GAMES IN PHYSICAL EDUCATION PROCESS OF SENIOR PUPILS

Mykola SAINCHUK

National University of Physical Education and Sport of Ukraine

Annotation. The article deals with the problems of authentic game underestimation in educational process. By the means of retrospective analysis it is shown that national games were exposed to the greatest modifications as they contain a national impulse. The emphasis is placed on the importance of authentic games in physical education process of senior pupils. It is proved that national games became an additional stimulus to the knowledge of game culture by the Ukrainian people with their subsequent use at leisure.

Key words: authentic game, physical education, senior pupils, program.